

ка традиція у межах монографії: у двох попередніх і в наступному, четвертому (“Семантика ритму”) розділах демонструється аналіз текстів за поетичними збірками і з уваги дослідника не випадає жодна з них. Скажімо, загальний “образ любовного страждання” могли б доповнити поезії “В парку є одна стежина...”, “Коли часом в важкій задумі...”, “Де я не йду, що не почну...” (“Із днів журби”), “Дівчино, моя ти рибчино...” (“Semper tiro”) та інші.

Нарешті, “звіряючи “алгеброю” гармонію вірша” (4-й розділ), В.Корнійчук пропонує “стереометричний аналіз ритмомелодики, який враховує естетичні й формальні параметри художнього тексту” (с. 372). І справді, дослідження ритмо-метричної структури Франкового вірша — не самоціль для автора. Він простежує, як ритміко-інтонаційний сегмент тексту співпрацює з іншими, наприклад, із жанровим (“Свічку поставив ти в церкві...”), коли “сам жанр проповіді диктував поетові таку незвичну для лірики моралізаторську тематику” (с. 421); характер ритмомелодики циклу “До Бразилії!” зумовлений родовими (“тенденцією до епізації”) та наративними (“до прозорого способу висловлення”, с. 426) особливостями. Той чи той ритмічний малюнок вірша (на цьому також наголошено в монографії),

безперечно, закорінений у внутрішніх станах автора, у його емоціях і темпераменті, у “чуття скарбі багатому” (“Буркутські станси”). В.Корнійчукові й тут вдається вловити тенденції розвитку Франкової ритмомелодики. Тож виокремлюємо й історико-поетикальний обрій у цій монографії. Таких горизонтів можна помітити ще кілька, однак важливіше інше: застосовуючи всебічний аналіз, дослідник пропонує читачеві власне стереометричне бачення того чи того тексту. Так, веснянку “Вже сонечко знов по лугах...” проаналізовано з жанрознавчих (це — образок, с. 205), ейдологічних (с. 305—307) та ритмознавчих (с. 374—376) позицій; “В Перемишлі, де Сян пливе зелений...” — досліджується жанрова природа (с. 227), семантика ритму (с. 397). Таких прикладів можна навести дуже багато. До того ж авторові вдалося уникнути повторів і дублювань.

Отже, монографія В.Корнійчука — цікаве й оригінальне дослідження, яке всебічно охоплює творчий універсум І.Франка, сміливо претендує на універсальну комплексну студію поетової лірики. Розглядаючи горизонти поетики, вона сама відкриває нові обрії для майбутніх студій.

м. Львів

Микола Легкий

ПРО СЕКРЕТИ ТЕКСТОЛОГІЇ – ТЕОРЕТИЧНІ Й “ПЕРСОНАЛЬНІ”

Гнатюк М. Юрій Яновський: текст і авантекст. Монографія. — К., Ніжин: ТОВ «Видавництво “Аспект – Поліграфія”», 2006. — 328 с.

Книга Мирослави Гнатюк “Юрій Яновський: текст і авантекст” (К., 2006) — одне з перших у нашій літературознавчій науці синтетичне, багатопланове, на сучасному науковому рівні дослідження теоретичних проблем текстології і водночас зразок т.зв. “персональної текстології”: реконструкція на цій базовій основі процесу становлення художнього тексту у творчості Ю.Яновського в зіставленні з авторським задумом, у складному й суперечливому контексті доби.

Основним “персонажем” книги М.Гнатюк на рівних з постаттю одного з найвидатніших українських прозаїків ХХ ст. Юрія

Яновського, “його величність” текст як базове фундаментальне поняття гуманітарних наук, як культурне надбання нації, як матерія словесної художньої творчості, “безпосередня дійсність думок і почувань” (М.Бахтін). Як твердий фундамент для побудови обґрунтованих дослідницьких концепцій, теоретичного осмислення способів творчої роботи, еволюції образної та світоглядної системи митця, психології процесів художнього мислення. Носій потенційної можливості нових прочитань та інтерпретацій із залученням широкої джерельної бази (рукописні та друковані матеріали, щоденникові записи, мемуари, листи) і

суміжних галузей знання — психології, історії, герменевтики, лінгвістики, джерелознавства.

У монографії М.Гнатюк текст розглядається не самодостатньо, а в так званому “вертикальному” історико-філологічному контексті, що зумовлює пізнання його складної динаміки — “від першовияву задуму до його реалізації на різних етапах становлення твору, аж до сприйняття читачької аудиторії та критики”.

Текстологічне дослідження — це не просто реєстрація змін тексту, а й пояснення цих змін, не тільки констатація, що сталося з текстом, а й з’ясування, за яких обставин і чому. Відштовхнувшись від влучного образного зауваження В.Панченка, що “талановиті художні твори не просто “перебувають” у літературі, вони — “ростуть”, М.Гнатюк зазначає: “Ростучі” твори Ю.Яновського потребують сьогодні більше, ніж другого прочитання. За ними — відкриття письменника, якого, по суті, мало знаємо, зависивши колись його портрет “благополучною” вуаллю класика” (с.10).

Заслугує на увагу культивоване авторкою “палімпсестне” прочитання художніх текстів загалом і текстів Яновського зокрема. Коли на давніший текст накладаються новіші, але не стираючи дощенту того первинного — він проступає, взаємодіючи в оригінальний спосіб із пізнішими нашаруваннями. За Стусовими “Палімпсестами”, “Це торжество надій, проминань і наближень, / і наверхтань у своє, у забуте й дочасне”.

Це вдячна можливість нового осмислення культурного дискурсу, реалізації самототожності письменника у складному поєднанні “конструкції” та “деструкції” тексту — то органічному, пов’язаному із задумом автора, то вимушеному, зумовленому диктатом авторитарної критики, якого покоління Яновського зазнало вповні.

Сучасна наука виходить поступово на рівень широких, ґрунтовніших синтетичних тлумачень текстологічних проблем, не обмежуючись вузькими реєстраційними рамками й утилітарними завданнями підготовки тексту до друку. Авторка слушно нагадує вічно актуальний заклик М.Зерова “йдімо до перших джерел, доходьмо кореня”, адже “незнайомі з джерелами, ми

утворюємо собі фантастичні уявлення і живемо серед них, не помічаючи їх потворної неправдоподібності” (с.7). У своєму аналізі складних процесів “смыслопорождения” авторка широко використовує сучасні інтерпретаційні методології, зумовлені новітніми уявленнями про текст крізь призму його генетичного прочитання, додаткові понятійні категорії, зокрема поняття авантексту.

Проблеми текстології дослідниця вирішує в контексті суспільної проблематики, справжньої, не сфальсифікованої історії. Адже без цього не розв’язати таких фундаментальних питань, як задум і втілення, авторська воля й еволюція тексту, перша редакція та вибір основного тексту, наслідки цензури й автоцензури.

Мертвотний подих вульгарно-соціологічної критики, пошук письменником виходів із ситуації паралельно із прагненням реалізувати оригінальні творчі завдання (звідси нові редакції та варіанти, не вільні від прикрих суперечностей, а то й взаємозаперечень) — усе це зумовлює характер творчої еволюції, далеко не завжди природний, а вимушений, ідеологічно детермінований. Тому й не просто “пробитися” до автентичного тексту крізь усі ці пласти, пастки кон’юктури, спади і злети. Для того, щоб зрозуміти, як із цього характерного для доби хитросплетіння авторського волевиявлення й диктату кон’юктури, чинників іманентних і накиннутих, внутрішніх спонук і невблаганного “мушиш” виборсувався автор, текстолог має якоюсь мірою “повторити” його шлях, докопуючись до істини.

Книга М.Гнатюк — це передусім теоретичне дослідження з масштабними висновками щодо методології текстологічних студій. Та це не абстрактне теоретизування, висновки виростають на очах читача з конкретної текстологічної практики, з “персональної текстології” творчості Юрія Яновського, що дає на диво багатий і вдячний матеріал для таких узагальнень.

Тут і автобіографічне підґрунтя текстів письменника, і генетичний “topos” його ранньої творчості й романістики 20–30-х років. Літературний задум та його текстуальні вияви в романі “Майстер корабля”,

генезис тексту роману “Чотири шаблі”, поневіряння “творчої волі автора” в умовах тоталітарного суспільства на матеріалі “Вершників”, роману “Жива вода” – “Мир” – багатостраждальний шлях від задуму до реального “остаточного продукта”, складні модифікації Шевченківської теми у творчій лабораторії Яновського.

Від “генетичного досьє” окремих творів письменника авторка переходить до цілісної моделі його творчого процесу, створюючи засади “персональної текстології” як джерела достовірної інформації для дальших літературознавчих розвідок, об’єктивного аналізу й солідних обґрунтувань та настанов видавничої практики.

Усе це дуже складні завдання, недостатньо досліджені галузі філологічного знання. Від того, очевидно, і подекуди надмірна ускладненість викладу думки, і нагромадження не до кінця “перетравлених” авторкою і зрозумілих читачеві термінів. Та загалом книжка Мирослави Гнатюк – сумлінне й новаторське дослідження, воно дає змогу реконструювати творчу еволюцію Ю.Яновського, невіддільну від суспільних та культурних змагань ХХ ст. і водночас суттєво збагатити сучасну українську текстологічну науку.

Михайлина Коцюбинська

Наші презентації

Критика. – 2006. – Число 4.

Ярослав Грицак розмірковує про сучасну політичну ситуацію в Україні та перспективи її розвитку, зокрема про “високий символічний статус мови в Україні”. Максим Стріха обґрунтовує свій вибір на користь блоку “Наша Україна”. Олександр Мотиль аналізує російсько-український газовий конфлікт доходючи сумного висновку: “Росія не просто поводить як регіональний забіяка, вона перетворилася на авторитарну державу, еліти якої старанно культивують у населення гіпернаціоналістичні почуття”. Євген Захаров коментує дії української влади щодо узбецьких опозиціонерів, переданих тамтешній владі. Друкуються лист узбецьких діячів з того ж приводу та лист на захист Чечні, підписаний, зокрема, Вацлавом Гавелом, Андре Глюксманом, Джорджем Соросом. Про ситуацію на Кавказі роздумує Кристина Курчаб-Редліх.

Андрей Казакевіч аналізує ситуацію в Білорусі, ревізуючи сучасні публікації на цю тему. Катерина Ботанова критично оглядає книжки про Помаранчеву революцію, а Олена Русина – сучасне трактування й використання подій української історії з політичною та культурною метою. Володимир Ричка рецензує монографію В. Балущка “Етногенез українців”, Леонід Горизонтов привертає увагу до етноісторіографічних стереотипів. Анджей Менцвель розмірковує про автостради, а Юрій Андрухович друкує спогади про Закарпаття. Дмитро Наливайко та Степан Захаркін подають посмертні згадки про перекладача Михайла Москаленка. Завершують номер його переклади з французьких поетів.

Олександр Брайко